

Ynlieding fan dr. Babs Gezelle Meerburg oer in *Fryske kanon foar literatuer* op 1 febrewaris 2006 yn 'It Aljemint'

'De canon zal vol staan met blanke, mannelijke, heterotrots. Al het andere wordt als minder gezien', skriuwt 'Dirk' op it weblog fan Eurodusnyworld, in ôfsplitsing fan de ynternasjonale basisbeweging.

Dit is ien fan de (foar-)oardielen, dy't gauris neamd wurde yn de diskusje oer de Nederlânske kanon. Dy diskusje rint fansels al in tal jierren. Wie it net Ton Anbeek, dy't in jier as tsien lyn in list opsteld hat mei boektitels, dy't elke Nederlanner op syn minst kenne moast? Mei de dominantsten fan de blanke, hetero-man sil it grif wol wat tafalle, want de minister fan Underwiis & Wittenskippen Van der Hoeve hat der by it ynstallearjen fan de kanonkommisje Van Oostrum op oanstien, dat it einrapport it risseltaat is fan de ynbring fan alderhanne maatskiplike groepearings en spesjalisten. De foarsitter fan de lanlike kanonkommisje neamde al dat der mar in referindum komme moast om elk syn sechje dwaan te litten oer de ynhâld fan de Nederlânske kanon. Jo soene mei itselde risseltaat hast wol in oerke googelje kinne. De skriuwer mei de measte meldings op Google komt yn de kanon.

In referindum komt der grif net, mar as foarsitter fan ien fan de trije ferienigings dy't opkomme foar de belangen fan it Frysk yn it ûnderwiis, de *seksje Frysk* fan de *Vereniging van Leraren in Vreemde Talen* (VLLT), fetsje ik dy útspraak mar op as útnoeging om mei te praten yn de diskusje oer it plak fan it Frysk yn de Nederlânske kanon. Foar alle dúdlikheid: Wy hawwe it oer it plak fan it Frysk/de Fryske literatuer yn de kanon foar alle learlingen yn Nederlân en oer it plak fan in Fryske kanon yn Fryslân.

Yn myn koarte lêzing wol ik in trijetal dilemma's oansnije, dy't spylje as wy oer dit tema neitinke.

1. Globalisearring vs. lokalisearring
2. It plak fan literatuer yn it ûnderwiis
3. Tradysje vs. fernijing

1. Globalisearring versus lokalisearring.

Doel fan it fêstlizzen fan in Nederlânske kanon is - neffens it oanstellingsbrief fan de Minister - bedoeld om fan de jongerein goede boargers te meitsjen en harren yntegraasje posityf te beynfloedzjen. Primêr doel is - neffens itselde oanstellingsbrief - lykwols it beskriuwen en fêstlizzen fan de kennis, dy't elke bewenner fan Nederlân hawwe moat. By de haaddoelstelling en de ôflade doelstellings binne krityske kanttekens te setten, mar dêr wol ik it no net oer hawwe.

Yn de diskusjes oer de kanon wurde de doelstellings yn ferbân brocht mei identiteit en dêr wurdt tige ferskillend oer tocht. Guon tinke dat it giet om de hichtepunten út skiednis, literatuer en byldzjende keunst: fan Piet Hein oant Rembrandt van Rijn, kompleet mei in ferplichte lêstlist. Oaren folje it yn mei as typysk beskôge Nederlânske eigenskippen: hannelsgeast, grutte leafde foar frijheid, tolerânsje. Wer oaren - en dêr hear ik ek by - pleitsje foar in iepen formulearre kanon, dy't ynspirearret ta it stellen fan fragen oer de eigen identiteit.

Identiteit wurdt útmakke troch *taal*, *skiednis*, *leauwen* en *kultuer*. De Fryske identiteit en eigenheid sitte benammen besletten yn de taal en de skiednis. Is foar de Nederlânske kanon

fan belang om te formulearjen wat op dit stuit krekt Nederlânsk is yn in multykulturele maatskippij, foar Fryslân is it wichtiger om te witten op hokfoar punten oft de Fryske kultuer ôfwykt fan de Nederlânske kultuer, hokfoar r oerienkomsten/ferskillen oft der binne en op hokfoar punten oft de Fryske kultuer diel útmakket fan de Nederlânske kultuer. Wat is identiteit? Wat is it ferbân tusken identiteit en perspektyf? Hoe dynamysk is identiteit? Sokke fragen te stellen is wichtiger as it beäntwurdzjen derfan.

Wichtiger as it omsetten fan it Nederlânske rychje skriuwers, dat yn de kanon komme soe - Vondel, Multatuli, Couperus, Vestdijk, Mulisch - nei it Frysk - Gysbert, Halbertsma, Douwe Kalma, Anne Wadman, Trinus Riemersma (dochs hiel manlik, blank en hetero?) - fyn ik it dat learlingen bûten Fryslân, dus alle bern yn Nederlân, in *positive attitude* ûntwikkelje op it mêd fan kultuer of as jo wolle allochtoane en autochtoane minderheidskultueren.

De offisjele talen yn Nederlân binne it Nederlânsk en it Frysk. Nedersaksysk en Limboarchsk hawwe de status fan streektaal. De Nederlânske gebeartetaal wachtet der noch altiten op om erkend te wurden. En dan hawwe wy Nederlân noch it Algerijnsk-Arabysk, it Marokkaansk Arabysk, it Tunesysk Arabysk, it Kantoneesk, it Koerdysk, it Amboneesk-Maleisysk, Papiamentsk, Turksk, Hindoestaansk, Jiddysk, Kaapverdysk, Arameesk, Javaansk en Romani. Al dy talen binne ferankere yn in kultuer. Ut dy kultueren wei kinne jo ferskillend nei maatskiplike ferskynsels sjen. In foarbyld is de kwestje fan Rita Verdonk oer it brûken fan it Nederlânsk op 'e strjitte,

Taspietst op it Frysk soene de learlingen yn hiel Nederlân witte moatte dat Fryslân *twatalich* is, dat it *Frysk op skoalle ûnderwiisd* wurdt. Taspietst op de literatuer soene se witte moatte dat der *in literêre tradysje* is, dat der net allinne streekromans skreaun wurde, dat der in Fryske berneliteratuer bestiet, dat Fryske dichters twatalich binne en soms ek yn twa talen publisearje, dat der Fryske literatuer oersetten wurdt. Boppe-al soene se leare moatte dat literatuer fanâlds in wichtich identiteitsfoarmjend elemint is, dat identiteit dus net statysk is en dat it Frysk op dat punt net ôfwykt fan it Nederlânsk en it Koerdysk, Arabysk, it Welsk, it Cornish, it Limboarchsk en it Papiamintsk en dat jo soms ek ferskillende identiteiten hawwe kinne. Dit is in pleit foar in bewuster omtinken foar minderheden yn Nederlân (yn ús gefal de regio) en de talen dy't dêr brûkt wurde yn in Europeeske en mondiale kontekst.

2. It plak fan literatuer yn it ûnderwiis

In Fryske literêre kanon soe tepas makke wurde moatte foar de *besteande kearndoelen* en *eineksameneasken*. It hat ommers gjin doel en stel wer op 'en nij kearndoelen foar it basisûnderwiis en eksamenprogramma's foar it fuortset ûnderwiis op. Dy programma's binne krektlyn op 'en nij besjoen.

Yn it *Nije learplan Frysk foar it Primêr ûnderwiis* wurdt it lêzen fierwei beheind ta technysk lêzen. Fiksionele teksten wurde oanrikkemandearre as it giet om Kearndoel 1, de attitude en it ferbetterjen fan de taalfeardichheid. Dosinten krije it advys om geregeld Fryske berneboeken te lêzen, mei te dwaan oan it *Tomke*-projekt foar pjutten, de *Sânglê*s-rige, de berneboekesjuery en de berneboeketiid. Dêr sil grif goed oer neitocht wêze, mar ik fyn it in gemis dat fiksje-ûnderwiis yn it basisûnderwiis net in apart plak hat. Fiksje-ûnderwiis is mear as de optelsom fan taalfeardichheid en boekpromoasje. Dan kinne jo wol hiel ferbjustere wêze oer de risseltaten fan it ûndersyk fan Bernadette de Jager - bern yn Fryslân hawwe in negative hâlding oer foar it lêzen yn it Frysk - mar echt nuver is sa'n útkomst dan fansels net.

Yn it fuortset ûnderwiis jouwe de nije kearndoelen foar de basisfoarming/ûnderbou rjochting oan it eksamenprogramma. Yn de nije metoade Frysk foar de ûnderbou is plak ynromme foar fiksje-ûnderwiis. Dat is trouwens neat nijs en wie yn *Flotwei Frysk* ek al it gefal. Foar Frysk yn it fmbû/vmbo is der noch gjin nij eksamenútstel. Der wurdt lykwols alle war dien om it eineksamenprogramma yn dy rjochting by te stellen.

Yn it ferlingde fan de kearndoelen lizze de nije eksameneasken foar hafû/havo en twû/vwo. It eineksamenprogramma Frysk foar hafû en twû is koartby útwreide mei *kultuer*. De namme fan it fak Frysk is ek feroare: fan *Fryske taal en letterkunde* nei *Fryske taal en kultuer*. By dy kultuer (*muzyk, sport, film, byldzjende keunst*) heart ek *literatuer*. Foar in beheinde Fryske literêre kanon is yn it fuortset ûnderwiis wol romte. Wat dy kanon is, is sa likernôch wol dúdlik. De Fryske literatuer is aardich kanonisearre. Der binne blomlêzings mei Fryske berne- en jongereinliteratuer, der binne twa dissertaasjes oer berneliteratuer. Fierder hawwe wy de literatuerskiednis fan Dykstra en Oldenhof: it 'lyts hânboek fan de fryske literatuer', de 'Spiegel van de Friese Poëzie', 'De dream yn blauwe reinjas', de nije Nederlânstalige literatuerskiednis fan Bert Bakker en noch folle mear.

Bûten Fryslân hawwe se dêr fansels noch nea fan heard en dat is fansels sneu. Ik tink lykwols al dat it better is om de Fryske kanon bûten Fryslân sterk te relatearjen oan de taal en de skiednis, al komt literatuer dan fansels sydlings wol oan 'e oarder.

3. Tradysje en fernijing

Wy meie lykwols net ferjitte dat literatuerûnderwiis net allinnich rjochte wêze mei op it ferline. Literatuerûnderwiis is in foarm fan keunstedukaasje. Dat wol sizze dat learlingen idealiter leare om om te gean mei keunstfoarmen. Dat kin op trije nivo's:

1. Reseptyf

It reseptive aspekt is it yn de kunde kommen mei keunst troch in besite oan in museum, teater, konsert of bioskoop, troch boeken oer keunst te lêzen of in tillefyzjeprogramma oer keunst te sjen. Dit binne keunstmoetings of keunstkonfrontaasjes. Teoretyske ferdjipping fynt plak troch it learen fan begripen, fakterminology, it ûnderskieden fan skaaimerken, perioaden, streamings en kontekst. Yn it tradisjonele literatuerûnderwiis komme jo net fierder as dit stadium.

2. Produktyf

In twadde aspekt fan it omgean learen mei keunst is it sels beöefenjen: tekenje by teksten, gedichten skriuwe, toanielteksten meitsje fan proazateksten, in fideo meitsje by in literêre tekst ensafuorthinne. Dit is it produktive aspekt. De teoretyske ferdjipping is hjirby it tapassen fan kennis, techniken en feardichheden, sa't dy earder oanleard binne.

3. Reflektyf

It tredde aspekt foarmet de essinsje fan keunstedukaasje, nammentlik refleksje. Refleksje is net altiten de lêste stap nei Reseptyf en Produktyf. It kin ek tagelyk plakfine. Troch refleksje kinne ferbannen lein wurde. Feardichheden yn in beskate skriuwtechnyk kinne fergrutte wurde troch in analyse fan literêre foarbylden, ynsjoch kin berikt wurde troch sels in produksjeproses te ûnderfinen. Troch analyse en it bepraten dêrfan wurdt it artistyk gefoel en it beoardielingsfermogen skerper.

De kombinaasje is effektyf

It is oannimlik dat wa't sels muzyk makket, earder nei konserten giet, wa't toanielspilet,

earder nei it teater giet, wa't sels lêst, earder begjint te skriuwen of aktyf wurdt yn literêre sirkwy's. Undersyk hat sjen litten dat in kombinaasje fan aktive, reseptive en reflektive eleminten de effektyfste foarm fan keunstedukaasje opsmyt.

Dat betsjut dat jo der noch net binne mei in ferplichte boekelistke. Dat freget om in dosint dy't genôch wit fan oansprekkende wurkfoarmen en fan hjoeddeistige literatuer. Dat freget om in poarsje neiskoalling, by de NHL fansels. De learling fan tsjintwurdich nimt net alles foar sûkerswiet oan en dêr hat er ek gelyk oan.

Koart gearfette kom ik nei oanlieding fan myn trijedieling ta trije fragen:

1. In Fryske literêre kanon sil ynbêde wurde moatte yn in Nederlânske en ynternasjonale kanon. Der moat neitocht wurde oer in lykwichtiger ferdieling tusken omtinken foar de regio, de naasje en de ynternasjonale kontekst. Yn oare wurden: Hoe krije wy de kommisje Van Oostrum sa fier dat se it *hollandosintryske* stânpunt ferlitte en ek plak meitsje foar it Frysk as twadde rykstaal yn de Nederlânske kanon?
2. It plak fan literatuer yn it ûnderwiis: literatuer soene wy ynbêdzje moatte yn besteande kearndoelen en eineksameneasken. Hoe krije wy in trochgeande en gearhingjende learline foar literatuer yn ús ûnderwiis, fan basisskoalle oant fuortset ûnderwiis?
3. Tradysje vs. fernijing. Wy meie net hingjen bliuwe yn âlde literatuer en âldfrinzige wurkfoarmen. Literatuer heart by de libbene kultuer. De lêste fragen: Hoe krije wy kundige en feardige dosinten yn it fuortset ûnderwiis dy't gebrûk meitsje kinne fan in grut skala oan wurkfoarmen? En hokfoar wurkfoarmen binne dat dan?

1 febrewaris 2006,
dr. B.A. Gezelle Meerburg
